

MEGJEGYZÉSEK AZ ÚN. ŠESTOVICI- ÉS CSORNAI TÍPUSÚ
ZABLÁK ÉRTÉKELÉSÉHEZ¹

A 10. században a Kárpát-medencébe keletről érkező magyarságról számos kortárs történetíró megemlékezett. A híradások nyomán az eseményt a 19. század végén 895 körüli dátumra helyezte a történeti kutatás, amit általában máig elfogadnak a történeti stúdiumok művelői, mint a magyar honfoglalás kezdő eseménysorát. A történeti konszenzussal párhuzamosan a régészeti leletek megítélése kapcsán azonban a kutatásban számos kérdés merült fel a beköltözők emlékéanyagának elkülönítése kapcsán. A korai leletek megítélése sokat vitatott kérdése maradt a magyar kutatásnak. Volt, amikor majdnem minden lovas és lószerszámos sírt úgy értékelték a kutatók, hogy az egykor eltemetett személy résztvevője volt az eseménysorozatnak. Később, Fettich Nándor hatására az úgynevezett „tarsolylemezes kör” emlékei kerültek előtérbe, amelyek szerinte a korábbi szállásterület emlékéanyagát jellemezték.² Újabban azonban jelentős új eredményekkel gazdagodott a kérdés egy másik vonatkozása, a steppei területek feltételezett magyar gyanús leleteinek a megítélése és elkülönítése.³

A kutatásban máig meghatározóak a korai keltezés kapcsán a német középkorkutatás egyik jelentős egyéniségének, Mechthild Schulze-Dörrlammnak a megállapításai. A kutatónő a honfoglaló magyarok emlékéanyagával számos dolgozatában foglalkozott.⁴ Munkái nagy szerepet játszottak abban, hogy a nemzetközi (elsősorban német nyelvterületű) kutatás újra értékelje a magyar honfoglalás európai hatásait és kapcsolatrendszerét.⁵ Egyes megállapításai azonban vitát indukáltak a kutatásban, s ennek hatására ma már számos részletkérdés új megvilágításba került.⁶ Jelen dolgozat is M. Schulze-Dörrlamm elemzéséhez kapcsolódik: a kutatónő klasszifikációja által érintett oldalpálcás zablák vonatkozásában szeretnék ugyanis további szempontokat javasolni és ezáltal elősegíteni a tárgytypus általános 10. századi értékelését.

A M. Schulze-Dörrlamm 1988-ban megjelent tanulmánya négy zablatípust különít el és vizsgált meg munkájában. Jelen dolgozat ezek közül most kettőt érint: az úgynevezett šestovici típust

1 A dolgozat az NK 72636-os OTKA program keretében készült.

2 FETTICH 1933. 381–383., 387–389., FETTICH 1937. 23–26.

3 TÜRK 2010

4 SCHULZE 1984, 1989, 1995, 2002

5 SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. Az 1988-ban megjelent tanulmányában egy korábbi dolgozata (SCHULZE 1984) gondolatmenetét követte. Az 1984-ben megjelent tanulmánya az Apres-les-Corps faluban talált 10. századi magyar leletek nem csak a magyar hadi vállalkozásokra hívta fel a figyelmet (Vö.: SZARKA 2003), hanem a leletanyag és a magyar katonai jelenlét nyugat-európai emlékeire, s a katonai események Kárpát-medencei kapcsolatára is. Erről összefoglaló jelleggel újabban lásd még: SCHULZE-DÖRRLAMM 2002, KOVÁCS 1996, 2003

6 KOVÁCS 1988. 168–172., KOVÁCS 1989. 119. 626. jegyzet, KÜRTI 1996. 161., MESTERHÁZY 1995. 1045., RÉVÉSZ 1996. 42. 72. jegyzet, 104–105., 111. 476. jegyzet 115. 507. jegyzet, RÉVÉSZ 1998. 523., RÉVÉSZ 1999. 281., WOLFRAM 2001, VAVRUŠ 2002. A vita, kutatásra gyakorolt hatására vonatkozóan: LANGÓ 2005. 289–295., LANGÓ 2007. 227–238.

és a csornai típust. Amint e nevek is mutatják, a tárgytipusokat egy-egy lelőhelyhez kötve nevezte meg és különítette el a kutatónő; vagyis – eltérően a magyar szakemberek bevett gyakorlatával – nem a technikai, formai különbségek hangsúlyozása volt a klasszifikációs elnevezésének az alapja. Dolgozatomban, magam is ezen elnevezések alapján vizsgálom a kiválasztott leleteket, eltérve a fentebbi – általam is használt – gyakorlattól. Jelen áttekintésben nem törekedtem a leletanyag teljes felgyűjtésére és értékelésére, hanem a német kutatónő által több mint két évtizede vizsgált darabokból kiindulva vettem össze M. Schulze-Dörrlamm állításait az újabb leletek alapján levonható eredményekkel; ebből adódóan a tárgytipusok kutatástörténetét is csak vázlatosan, a vonatkozó megállapítások tükrében érintem.

A šestovici típusú D-füllel ellátott, oldalpálcás zablákat a német kutatónő a „honfoglalást követő I. szakasz érmekkel keltezhető magyar sírok” előtti időszakra (a véleménye szerint a 9. század utolsó harmadára) helyezte⁷ (1. kép). A tárgytipus vizsgálata során azonban először érdemesnek tűnik annak klasszifikációs hátterét áttekinteni. E kérdés azért sem lényegtelen, mert a tárgytipus részletes és módszeres elemzését nyújtotta A. N. Kirpičnikov, aki a steppei és a kijevei Rusz, valamint Északkelet-Európa területén előkerült kora középkori darabok esetében megkülönböztette a kettős szájvasgyűrűs oldalpálcás zablákat (Ia. típus), az egy szájvasgyűrűs típustól (Ib.). Az orosz szakember külön csoportba sorolta a csont oldalpálcás kettős szájvasgyűrűs darabokat (Iv.), valamint a vezetékszár karika nélküli zablákat (II. típus)⁸ (2. kép). M. Schulze-Dörrlamm vizsgálata során nem bontotta ki hasonló módon a csoportosítását, így az teljes mértékben nem vethető össze az A. N. Kirpičnikov által Ia., Ib. vagy II. csoportba sorolt emlékekkel. Az oldalpálcás zabláknál a kettős szájvasgyűrűvel rendelkező darabok esetében elkülöníthetőek az egymásra merőleges és az egymással párhuzamos szájvasgyűrűvel kialakított emlékek. Az oldalpálca kialakítása alapján meg kell különböztetni az egyszerű D-fülű darabokat, a fülhöz vékony nyakkal csatlakozó, téglalap alakú kantárfüllel rendelkező típusoktól. Az utóbbi típus tovább bontható aszerint, hogy a D-alakú fület és a kantárfület lemezből készítették vagy öntötték. Az öntött darabok esetében aszerint bonthatjuk tovább a zablákat, hogy a pofaszíj bujtató egy vékony nyakon keresztül (e csoportot nevezte M. Schulze-Dörrlamm „csornai típusnak”),⁹ vagy a nélkül csatlakozik a D-alakú fülhöz.¹⁰ A tárgy kialakításából adódó formagazdagság alapján úgy tűnik a jövőben lehetséges lesz egy, a korábbinál részletesebb klasszifikáció kialakítása, s e nyomán a zablátípus szélesebb elemzése.

7 SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. 399. A tárgytipus magyar kutatástörténetéről: MESTERHÁZY 1997. 35.

8 KIRPIČNIKOV 1973. 12., 14–15.

9 SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. 416–417.

10 Kirpičnikov az oldalpálca változatait bemutató formai tipológiájából a német kutatónő két – egymáshoz közel álló – változatot emelt ki: KIRPIČNIKOV 1973. 13. Ris. 5. 7–8.

Az általa elemzett zablatípust a Csernyigov közelében Šestovici-ben előkerült druzsina-temető 6. kurgánjának lelete alapján különítette el a mainzi kutató¹¹ (3. kép). A tárgytypus vélt (10. századot megelőző) korai voltát azonban névadó lelőhely időrendi keretei is nehezítik. A Šestovici sírmezőt az éremmellékletek alapján a 10–11. századra keltezte a lelőhelyet feldolgozó orosz és ukrán kutatás.¹² A 6. kurgán vonatkozó lelete a kialakítását tekintve az A. N. Kirpičnikov által Ia. típusúba tartozik (3. kép).

A német kutató¹³ nem tekintette a szájasgyűrűk helyzetét klasszifikációs kritériumnak, amíg a Šestovici lelőhelyről idézett emlék esetében a szájasgyűrűk egymással párhuzamosak,¹³ a zablatípus elterjedését vizsgáló térkép rajzán egymásra merőleges gyűrűvel rendelkező zabla rajza látható. A vizsgálat alá vont leletek jelentős részénél a šestovici lelethez hasonló módon alakították ki a zabla e részét, még más leletek (így a Černeviči lelőhelyről, Hajdúböszörményről, Mosonszentmiklósról, Szeredről, Öttevényről előkerült zablák) esetében a két szájasgyűrű egymásra merőleges volt.¹⁴ A M. Schulze-Dörrlamm által hivatkozott leletek egy része azonban nem köthető az A. N. Kirpičnikov által Ia. csoportba sorolt darabokhoz. A Kisdobra-Ligahomok lelőhelyen az 1. lovassírban talált zabla az Ib. csoportba sorolható.¹⁵ A német kutató¹⁶ által említett Voznesenski lelőhelyről származó 8. századi lelet kialakítása alapján a tárgy lehetett vas (Ia.) vagy csont oldalpálcás (Iv.) darab is.¹⁶ Kétséges az A. N. Kirpičnikov által idézett novgorodi és veskovo-i leletek, valamint a kenézlői I. temető 28. sírjában talált oldalpálca besorolása. A megmaradt oldalpálcák tartozhattak az orosz kutató által elkülönített I. de a II. csoportba sorolható leletek közé is.¹⁷ A Bij-Chem lelőhelyről származó zabla azonban biztosan az A. N. Kirpičnikov által II. csoportba tartozik.¹⁸ Kérdéses továbbá naszvadi oldalpálcás zabla klasszifikációs besorolása is. E zabla oldalpálcája a többi – a német

11 STANKEVIČ 1962. 23–27.

12 BLIFELD 1977. keltezésével megegyezett a korábbi kutatásban: ARNE 1931. 298., STANKEVIČ 1962. 28. a kortársak közül pedig KIRPIČNIKOV 1973. 91–92. No. 77–81. értékelése is. Vö. még: MOCJA 2000. 269–271.

13 STANKEVIČ 1962. 25. Ris 9. 13.

14 Černeviči: KIRPIČNIKOV 1973. Tab II. 1.; Hajdúböszörmény: HAMPEL 1902. 438.; Mosonszentmiklós: HAMPEL 1907. 123.; Szered: TOČÍK 1968. 47., 103. Taf. 37. 11. Öttevény: UZSOKI 1962. 18–19.

15 DÓKUS 1900. 56., 59. III. tábla 1. A hajdúböszörményi lelet kapcsán említést érdemel, hogy Hampel József a lelet első közlésekor már kiemelte, hogy a leletegyüttesben két különböző oldalpálcás zabla töredéke maradt meg. Az emlékek közül csak az egyik darab kapcsolható össze a M. Schulze-Dörrlamm által vizsgált régiségekkel (HAMPEL 1902. 438., HAMPEL 1905. Taf 503. 3.); a másik zablatöredék mind a szájas, mind az oldalpálca kialakítását tekintve eltér a lelet-csoporttól. Vö.: HAMPEL 1905. Taf 503. 4.

16 GRINČENKO 1950. 37–63.

17 A. N. Kirpičnikov a leleteket Ia és Ib típusúként határozta meg katalógusában. Vö.: KIRPIČNIKOV 1973. 88–89. No. 15., 28., azonban a kenézlői lelet esetében nem rendelkezünk olyan biztos megfigyeléssel, ami alapján megállapítható lenne az oldalpálcás zabla típusa. Vö.: FETTICH 1931. 84.

18 PLETNĚVA 1981. 56., 145. Ris 33. 31. A Kárpát-medencei leletanyagban is előfordul több a II. csoportba sorolható darab: Kisdobra, Királyhelmece lelőhelyekről és a Kassai Múzeum szórványleletként számon tartott 10. századi tárgyai közt. Vö.: RUTTKAY 1975. 188., 197., Abb. 24. 11., 23., 206.

kutatónő által említett – lelettel ellentétben ugyanis bordázott kialakítású volt.¹⁹ Mindezek a megfigyelések utalnak arra a nehézségre, hogy a lelettípus klasszifikációja esetén vagy egy olyan csoportosítást alakítunk ki, ahol az elkülönítés kiterjed az oldalpálca és a szájvas kialakításának formai sajátosságaira is, vagy pedig minden díszítetlen, fém oldalpálcával felszerelt zablát (a csornai-típusban elkülönített darabokat is) egy csoporton belül tárgyalunk. A Kárpát-medencei darabok esetében azonban e tárgyak részletes vizsgálata még kutatásra váró feladat, amihez M. Schulze-Dörrlamm elemzése ösztönzőleg hathat, de a vizsgálatba bevont tárgyak kapcsán felmerült nehézségekre a korábbi kutatás már felhívta a figyelmet.²⁰

A biztosan e típusba sorolható zablák közül nem ismert egy olyan darab sem (ilyen sem a tanulmányban összegyűjtött,²¹ sem az újabban publikált darabok közt sincs) amely éremmel keltezhető lenne.²² Az érmek hiánya ellenére is van több olyan megfontolásra érdemes szempont, ami kétségessé teszi a csak 9. századi datálást. A kenézlii II. temetőben a 34. sírtól északra fekvő 37. sírt egy Burgundi Rudolf által vert pénz keltez (922–926).²³ Abban az esetben, ha ilyen zabla még a 9. századi (korai) időszakra lenne jellemző, akkor egy 25–30 síros temető esetében azt is meg kell magyaráznunk, hogy miként modellezhető az egymáshoz közel eső sírok közt feltételezett 30 évnyi időtartam.²⁴ Hasonló nehézségek merülhetnek fel a keceli sírok vizsgálata során. A Lehoczky tanya 1. sírja közelében talált 2. sír éremleletei alapján a temető kezdetét inkább a 915 utáni időszakra helyezhetjük,²⁵ tehát ebben az esetben is a két sír között legalább 30 év különbséget kell feltételeznünk, ha elfogadjuk a M. Schulze-Dörrlamm által javasolt kronológiát. A temetők szerkezete tehát nem feltétlenül támasztja alá a korai keltezés lehetőségét.

További nehézséget okoz annak eldöntése, hogy a zablatípus hol és mikor került be a régészeti leletkontextusba. A Kárpát-medence avar kori emlékanyagában ugyanis már megtalálható ez a tárgytypus, de nem ismeretlen a délkelet-európai leletanyagban sem.²⁶

A csornai típusú D-alakú füllel ellátott oldalpálcás zablákhöz azokat a leleteket sorolta M. Schulze-Dörrlamm, ahol az öntött oldalpálca füléhez tartozó szíjtartó karika egy vékony nyakon

19 SZÓKE 1941. 218., II. tábla 1. Hasonló darabot közölt Tarnaörsről: DIENES 1966. 214. A bordázott oldalpálcák nem csak a šestovici típusú zablák esetében figyelhetőek meg, hanem a csornai-típus esetében is. Vö.: DIENES 1966. 3. kép 2., 215. 5. kép 2.

20 RÉVÉSZ 1996. 42. 72. jegyzet

21 SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. 462–463.

22 Karos II. temető 14.; 29. sír RÉVÉSZ 1996. 42. Sárrétudvari-Poroshalom 1. sír NEPPER 2002. 395. A M. Schulze-Dörrlamm tanulmányban nem szereplő, de ide sorolható darabok: Izsák-Balázspuszta H. TÓTH 1976. 151–153.; Kecel-Lehoczkytanya 1. sír: WINKLER 1912. 322.; Kenézli I. temető 3. sír: JÓSA 1897. 307. XII. kép, 308.; 18. sír JÓSA 1897. 327–329.; Lőrinczi-Selypi puszta 2. sír: HAMPEL 1900. 679–683.; Madaras-Árvai dűlő 4. sír: KŐHEGYI 1980. 218–222.

23 FETTICH 1931. 89., KOVÁCS 1989. 37.

24 A sírok helyzetére vonatkozólag lásd még: LÁSZLÓ 1944. 146.

25 WINKLER 1912. 322–323., KOVÁCS 1989. 34.

26 Az avar leletanyag kapcsán lásd többek közt: Kékesd 184. sír; Kővágószőlős; Mohács-Göröghegy; Terehegy KISS 1977. 56., 66–67., 70–71., 147–148. Vö.: GARAM 1987. 65–125. Délkelet-Európára vonatkozólag lásd: DMITRIEV 2003. 200–206.

keresztül csatlakozik a D-alakú fülhöz (4–5. kép). E zablatípuson belül – hasonlóan a korábban már tárgyalt šestovici zablákhöz – számos további variáns különíthető el aszerint, hogy a zabla szájvasát kettős szájvasgyűrű, vagy egy szájvasgyűrű zárja. A. N. Kirpičnikov rendszere alapján a zablák e típusa esetében is lehetnek vezetékszár karika nélküli darabok (II. típus).²⁷ Maguk az oldalpálcák is további kisebb csoportokra bonthatóak aszerint, hogy az oldalpálca vége egyenes záródású, vagy pedig a két végén egy-egy kúp alakú díszítést alakítottak-e ki rajta.²⁸ Türk Attila megfigyelései nyomán a szíjtartó fül alakja alapján is további csoportokra osztható a tárgytypus.²⁹

A Kárpát-medencei darabok közül szinte mindegyik esetében megfigyelhető a kettős, egymásra merőleges szájvasgyűrűs kialakítás³⁰ (6. kép). A szíjtartó karikák általában téglalap alakúak, ettől csak ritkán tér el kialakításuk.³¹ Az oldalpálca alapján két belső csoport különíthető el aszerint, hogy az díszítetlen,³² vagy bordázott kialakítású.³³ A díszítetlen oldalpálcák is további

27 KIRPIČNIKOV 1973. 12–15.

28 KIRPIČNIKOV 1973. 13. Ris 5. 3; 5.

29 LANGÓ–TÜRK 2004. 370. 42. jegyzet

30 Nem ilyen kialakítású a zsitvabesenyői 83. sír zablája. A tárgy egyik szájvasa kettős szájvasgyűrűs, melyhez az e csoportba tartozó oldalpálca tartozik a másik szájvashoz azonban egy D-füles (šestovici típusú) oldalpálcát szereltek fel. A D-füles oldalpálca szájvasa kialakítását tekintve is eltér a kettős szájvasgyűrűs résztől, ez ugyanis a Kirpičnikov által II. csoportba sorolt vezetékszár karika nélküli forma. Vö.: NEVIZÁNSKY 1979. 375–404., 388. Hasonlóan a zsitvabesenyői darabhoz eltérő a két szájvas és a két oldalpálca a gégenyi honfoglalás kori lovas sír esetében is. Vö.: JÓSA 1914. 178–179. Kérdéses a Koroncó-Újtelep lelőhelyen talált zabla besorolása is. A zabla – a fénykép alapján – szintén a Kirpičnikov által kialakított II. típusba tartozik és a Szőke Béla tanulmányában a fényképtáblákon közölt kettős szájvasgyűrű töredék (SZŐKE 1954. XXIV. tábla 2.) kapcsolata az oldalpálcás zablával a tanulmány szerzője szerint is kétséges. Vö.: SZŐKE 1954. 127.

31 Kör alakú szíjtartó karika kialakítása egyedül a Mándok-Tetenke lelőhelyen lévő zabla egyik oldalán figyelhető meg. Vö.: JÓSA 1897. 361–363.

32 Ilyen darab volt a Lakner Ambró által közölt, Csorna-Sülyhegyen előkerült lelet (LAKNER 1889. 271.) és az ugyanott, de már Bella Lajos által megmentett sír zablája (BELLA 1895. 254.); a koroncoi (KOVÁCS 1985. 129.); a nemeskosúti (TOČÍK 1968. 32.); a naszvadi (SZŐKE 1941). Ez a típus került elő Szereden az I. temető 3/52. sírban és a temető szórvány leletei között (TOČÍK 1968. 42., 48.), valamint Esztergomban (HAMPEL 1905. II. 859–860.). A Felső-Tisza-vidéken ilyen volt a kenézlői temető 49. sír zablája (FETTICH 1931. 98–100.); a karosi II. temető 56. sírjában talált darab (RÉVÉSZ 1996. 29., 42.), a szerencsi szórvány lelet (DIENES 1966. 218., DANKÓ 2000, KOVÁCS 1985. 129., KOVÁCS 1986. 199.) és a tiszzaeszlári d. sírban lévő zabla (DIENES 1956. 250–252.), e lelőhelytől délebbre Tiszánána-Cseh tanyán feltárt temető 21. sírjában (RÉVÉSZ 2001–2002. 277.). A zablatípus – amint arra Révész László felhívta a figyelmet (RÉVÉSZ 1996. 42. 72. jegyzet) – a Kárpát-medence déli területének az emlékenyagában is megtalálható. Ilyen darab lehetett ugyanis a Mindszent-Koszorús dűlő 2. sírjában talált; azóta elveszett zabla. CSALLÁNY 1941. 186. Türk Attila véleménye szerint e zabla nem e tartozik ebbe a csoportba, mivel a szíjtartó fül egy lemezből lehetett kialakítva. LANGÓ–TÜRK 2004. 370. 42. jegyzet Nem sorolható e típusba a Libice nad Cidlinou lelőhelyen feltárt földvár 5b. gödrében talált oldalpálcás zabla sem. A tárgy egyik oldalpálcája valószínűleg hasonló lehetett a csornai típushoz, azonban a másik oldalpálca a šestovici típushoz tartozik. Vö.: NEVIZÁNSKY 1999. 128., 137. Kialakítása alapján ilyen darab a Gégenyén, a vasúti őrház mellett talált szórvány oldalpálca is, a zabla szájvasa azonban ismeretlen. Vö.: ISTVÁNOVITS 2003. 67., 346–347.

33 Bordázott kialakítású a gyömörei (SZŐKE 1954. 129.), a szinyéri (HAMPEL 1907. 144–145.), az almásneszmélyi (HAMPEL 1900. 550–554., DIENES 1966. 213.); a tiszánáni temető 2. sírjában (RÉVÉSZ 2001–2002. 266–269.), a karosi II. temető 45. sírjában lévő (RÉVÉSZ 1996. 24., 42.), valamint egy, a Nemzeti Múzeum gyűjteményében lévő, ismeretlen lelőhelyről származó darab (RÉVÉSZ 1996. 210. 8. jegyzet, 215.). Ide tartoznak a Kassai Múzeum gyűjteményében lévő, ismeretlen lelőhelyről származó 10. századnak tartott darabok (RUTTKAY 1975. 202. Abb. 28. 1., 6., 206). Bordázott kialakításúak a csehországi, 10. századra keltezett darabok is (MĚŘÍNSKÝ 1986. 32.), azoktól eltérő, egyedi kialakítású oldalpálcás zabla került elő Ógyallán, a temető 3. sírjában (REJHOLCOVÁ 1976. 209–210).

csoportokra bonthatók aszerint, hogy az oldalpálcák két végei egyenesen záródnak, vagy pedig gombos végződésűek.³⁴ A szájvas kialakítása alapján is szétválaszthatóak a német kutatónő által vizsgált zablákok aszerint, hogy egyszerű kialakítású szájvasat, vagy pedig tarajokkal (dudorokkal) tagolt szájvasat készített-e a hajdani kovács.³⁵

Az oldalpálcás zablákok e típusa leginkább a Kárpát-medence északi részéről ismert. A lelet-típus dél-alföldi megjelenését,³⁶ a Mindszenti temető 2. sírjában lelt – azóta elveszett – darab alapján feltételezhetjük.³⁷

A zablatípust M. Schulze-Dörrlamm a Volga és a Dnyeper vidékéről származtatta. Az oldalpálcás zablákok – amint az a šestovici típus esetében jól megfigyelhető – a 9–10. századra sok területen elterjedtek.³⁸ A csornai típusnak elnevezett darabok sem csak a Kárpát-medencére és a kelet-európai steppe területére a jellemzőek, hanem – amint arra M. Schulze-Dörrlamm is utalt – a zablatípus előfordul más területeken is jól keltezhető 9. századi környezetben.³⁹ A tárgytypus jóval szélesebb körben volt tehát jelen, így az egyes darabok kizárólagos keleti eredete kérdéses.

A Kárpát-medencei darabok 9. századi keltezését a névadó lelőhely is bizonytalanná teszi. A Lakner Ambró által megmentett prépostsági birtokon előkerült mintegy 20 síros temető emlékei között olyan érmek voltak, melyek a leletanyag jelentős részét a 10. századra keltezik.⁴⁰ Az Almásneszmély-Melegeshegy lelőhelyen 1877-ben megmentett két sír leletanyagában lévő két milánói verésű Berengar Imperator (915–924) érme legkorábban a 10. század első felére keltezi a leletgyűttesben lévő zablát.⁴¹ A tárgy 10. századi használatát erősíti a szintén pénzzel keltezhető tiszánánai 21. sír. A padmalyos gyermeksírban a zabla, a halott állkapcsa alá helyezett Provence-i Hugó által vert ezüstdénár alapján, legkorábban a 10. század középső harmadának az elején kerülhetett sírba.⁴² Ugyanilyen érmek kerültek elő a szeredi temetőből is, amely alapján felvetődik a temetőrészlet hasonló keltezésének a lehetősége.⁴³ Nem támasztható alá a Tiszaeszlár-Bashalom

34 Biztosan gombos végződésű a fentebb vizsgált díszítetlen darabok közül: a Szered I. temető 3/52. sírjában feltárt lelet, a Csorna-Sülyhegyen előkerült zabla, az esztergomi, a karosi II. temető 56. sírjában talált darab és az almásneszmélyi zabla.

35 DIENES 1966. 210., 216. Ilyen kialakítású a szeredi I. 3/52. sír zablája, gyömörei, a szerencsi lelet, a Magyar Nemzeti Múzeum ismeretlen lelőhelyű darabja. A csehországi emlékek közül biztosan ilyen kialakítású a Troubskoban talált zabla vö.: MĚŘÍNSKÝ 1986. 32. Abb. 5., 1.

36 RÉVÉSZ 1996. 42. 72.

37 LANGÓ-TÜRK 2004. 370. 42. jegyzet

38 FREY 2001. 189–190.

39 SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. 417.

40 LAKNER 1889, HERPEI 1941. 146–152., SZŐKE 1954. 131., KOVÁCS 1989. 24–25.

41 HAMPEL 1900. 552., KOVÁCS 1989. 16.

42 RÉVÉSZ 2001–2002. 266–269., RÉVÉSZ 2008. 308. Vö.: KOVÁCS 1989. 71.

43 TOČÍK 1968. 49.

lelőhely korai (9. századi) keltezése sem. A leletek jelentős részét sajnos nem lehet pontosabban keltezni, így azok kronológiai helyzetének a meghatározása sem lehetséges.⁴⁴ A pénzzel keltezett leletek alapján azonban biztosan állítható, hogy a tárgy típus megvolt a 10. század első felében a Kárpát-medencében.

Kérdés marad, hogy ezt a tárgyat a beköltöző új népcsoport magával hozta-e a steppei területéről, vagy pedig a Kárpát-medencében ismerte meg? A M. Schulze-Dörrlamm által idézett szaltovói párhuzam alapján meggyőzőnek tűnik a tárgy keleti háttere,⁴⁵ azonban a többi párhuzam korai keltezése kérdéses és nem bizonyítja a zabla egyöntetű keleti eredetét.⁴⁶ A vizsgálat kapcsán nem hagyhatóak figyelmen kívül a délkelet-európai és a Kárpát-medencétől északabbra előkerült darabok sem.⁴⁷ Ezen kengyelek közt számos emlék biztosan a 9. századra, vagy még korábbra keltezhető.⁴⁸ A Kölnből nyugatra Morken lelőhelyen előkerült emlék,⁴⁹ a morva időszakból származó pobedimi lelet,⁵⁰ valamint a szlovéniai Sebenje-i kincslelet zablája, a Gradišče lelőhelyen és a Ljubičnán talált lószerszámzatok arra utalnak,⁵¹ hogy ez a zablatiszámzat nem csak a steppén lehetett népszerű, hanem a nyugati területeken is⁵² (7. kép). A 7. századra keltezhető morkeni sír mellett ezt a feltételezést erősítik a nyugat-európai zablákra megfigyelhető más – a csornai típuson is meglévő – általános jellegzetességek. A Karoling és a viking emlékekre inkább jellemző a tarajokkal (dudorokkal) tagolt szájas, mint a steppei darabok esetében.⁵³ A Ljubična, valamint a Gradišče lelőhelyről előkerült zablák esetében megtalálható a kisméretű szíjtartó karika, illetve az oldalpálcát a D-alakú füllel összekötő a vékony megnyújtott nyakrész.⁵⁴ A későbbi daraboknál a nyakrész jóval zömökebb kialakítású, még a szíjtartó karika szélesebb lett.⁵⁵ A zabla 9–10. századi változatai szempontjából fontos különbségnek tűnik, hogy még a korábbi darabok esetében az oldalpálcát gyakran két részből állították össze (a két helyen átlukasztott

44 Nehézségbe ütközik a pontosabb keltezés a szerencsi lelet esetében is (SCHULZE-DÖRRLAMM 1988. 417.) ahol úgynevezett Balladoole típusú kengyel is volt. A két tárgy minden valószínűség szerint azonos lelőhelyhez tartozott – amit a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményének leltárkönyve bizonyít – ami azonban nem jelenti azt, hogy azonos sírhoz is tartoztak volna. Vö.: DANKÓ 2000, KOVÁCS 1985. 129., KOVÁCS 1986. 199.

45 ZAKHAROV–ARENDELT 1935. 12.

46 Különösen nem a Kirpičnikov által közölt Vysgorodban talált zabla. A tárgyat Kirpičnikov a 10–11. századra keltezte. Vö.: KIRPIČNIKOV 1973. 92. No. 83. További steppei darabokra vonatkozólag lásd még: PLETNĚVA 1981. 178. Ris 62. 152., PLETNĚVA 1989. 81–82.

47 JANAKIEVSKI 1980. 97–110., 103. Értékelésére lásd még: BÁLINT 1994. 40.

48 BÖHNER 1958, BIALEKOVÁ 1963, RUTTKAY 1982. 177., PLETERSKI 1987, BITENEC–KNIFIC 2001. 94–95., 98–99., 103.

49 BÖHNER 1958

50 BIALEKOVÁ 1963

51 PLETERSKI 1987. 253–256., 302–305., BITENEC–KNIFIC 2001. 94–95., 98–99., 103.

52 ANER 1952. 70., BÖHNER 1958. 449–451., BIALEKOVÁ 1963., PLETERSKI 1987. 304.

53 ANER 1952. 70. Abb 10., PLETERSKI 1987. 255., BITENEC–KNIFIC 2001. 94–95., 98–99., 103.

54 BITENEC–KNIFIC 2001. 98–99., 103.

55 KIRPIČNIKOV 1973. 12–15.

oldalpalcába helyezték a D-alakú füles szíjtartó karikát),⁵⁶ vagy ha az oldalpalcán nem alakítottak ki ilyen illesztő lyukat, akkor összeforrasztották a két darabot,⁵⁷ addig a későbbi darabok esetében jóval gyakoribb az oldalpálca és a D-alakú fül egybeöntése.⁵⁸ A későbbi keltezésű zabláknál található bordázott díszítés előképei is megfigyelhetők a Karoling daraboknál, ahol az oldalpalcán kialakított kiemelkedő dudoros bordák (valamint gyakorta a bordák közt kihagyott rész is) ismétlődő mintasorral – több esetben finom gyöngysordíszítéssel – ékesített. Számos darab esetében nem csak az oldalpalcát, hanem a D-alakú fület és a szíjtartó karikát összekötő nyakat is díszítették. A hasonló díszítések a Kárpát-medencei emléanyagban talált zabláknál jóval elnagyoltabbak és egyszerűbbek, míg az összekötő nyak díszítése teljesen elmaradt.⁵⁹

A megfigyeltek alapján úgy tűnik, hogy nem feltétlenül keleti eredetű ez a zablatípus, elképzelhető esetleg egy nyugati irányból érkezett kölcsönhatás lehetősége is. A tárgytypust ugyanis Nyugat-Európában már jóval a 9. század előtt használták, de az, kisebb változtatásoktól eltekintve, megtalálható volt a 10. században is. A Délkelet-Európában való megjelenése esetleg egy északi (viking) közvetítés alapján is elképzelhető.⁶⁰ A típusnak a Kárpát-medencei emléanyagban való szórványos előfordulása a típusnak pedig inkább arra enged következtetni, hogy ezeket a tárgyakat a kalandozásaik során, vagy kereskedelem útján később, a 10. században is beszerezhették hajdan volt tulajdonosaik

Összefoglalásként elmondható tehát, hogy az oldalpalcás zablák vizsgálatától, a párhuzamainak összegyűjtésétől még további újabb eredményeket várhat a magyar honfoglalás korát elemző régészeti kutatás. Elkészítésre vár e tárgyak részletes klasszifikációja és annak részletes elemzése; mint ahogy a tágabb régióon belüli hasonló darabokkal való összevetése is újabb eredményeket hozhat, ezáltal tovább finomítva a kutatás eddigi eredményeit.

56 MĚŘÍNSKÝ 1986. 32., PLETERSKI 1987. 253–256., 302–305., NEVIZÁNSKY 1999. 137. 1. tábla 23., BITENEC–KNIFIC 2001. 94–95., 98–99., 103.

57 A Gradišče lelőhelyről előkerült egyik kengyelpáron jól megfigyelhetőek a forrasztás nyomai. Vö.: BITENEC–KNIFIC 2001. 99.

58 DIENES 1961. 210–216., KIRPIČNIKOV 1973. 12–15.

59 DIENES 1961. 210–216.

60 A V. A Babenko ásatása alapján közölt szaltovói kengyel és zabra nem csak az oldalpalcás kialakítása alapján kapcsolódik az északi és a nyugati leletekhez, hanem a kengyel formai jellege alapján is. A steppei eredetűnek tartott kengyeltípus (PLETNĚVA 1981. 171., Ris 55. 68., 178. Ris 62. 128., PLETNĚVA 1989. 88., 90.) észak- és dél-európai kapcsolatrendszeré még nem kutatott. A boltozatos szárú, négyzetes fülű kengyelnek e – domború talpallóval felszerelt – típusa – az Alexander Ruttikay által közölt két szórvány darab kivételével, melynek pontos keltezése, ezáltal hovatarozása sem határozható meg (RUTTKAY 1975. 206.) – már nem található meg a Kárpát-medencei 10. századi leletanyagban (RÉVÉSZ 1999) – azonban jelen van a 9. században a morva (RUTTKAY 1982. 177.), a Karoling területeken (PLETERSKI 1987. 248–253., 299–302., BITENEC–KNIFIC 2001. 94–95., 98–99.) és a viking emléanyagban (KIRPIČNIKOV 1973. 49).

- DANKÓ 2000 J. Dankó Katalin: A honfoglalás kora. in: J. Dankó Katalin–Patay Pál: Régészeti leletek a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeiben. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei 2. (2000) 58–59.
- DIENES 1956 Dienes, István.: Un cimetière de hongrois conquérants à Bashalom. Acta ArchHung 7 (1956) 245–277.
- DIENES 1961 Dienes István: Felső-Szabolcs a honfoglalás korában. In: A kisvárdai vár története. Szerk.: Éri István. Kisvárdá, 1961. 95–196., 199–204.
- DIENES 1966 Dienes István: A honfoglaló magyarok lószerszámának néhány tanulsága. (Quelques enseignements tirés de l'harnachement des Hongrois conquérants.) ArchÉrt 93 (1966) 208–234.
- DMITRIEV 2003 ДМИТРИЕВ А. В.: Могильник Дюрсо – эталонный памятник древностей V–IX веков. In: Крым, Северо-Восточное Причерноморье и Закавказье в эпоху средневековья. IV–XIII века. От в. ред. Т.И. Макарова, С.А. Плетнева. Москва, 2003. 200–206.
- DÓKUS 1900 Dókus Gyula: Árpádkori sírleletek Zemplén vármegyében. ArchÉrt 20 (1900) 39–61.
- FETTICH 1933 Fettich Nándor: A levédiai magyarság a régészet megvilágításában. Sz 67 (1933) 250–276., 369–399.
- FETTICH 1931 Fettich Nándor: Adalékok a honfoglaláskor archaeológiájához (Angaben zur Archäologie der ungarischen Landnahmezeit. ArchÉrt 45 (1931) 48–96.

- FETTICH 1937 Fettich Nándor: A honfoglaló magyarság fémművessége – Die Metallkunst der landnehmenden Ungarn. ArchHung 21 (1937)
- FREY 2001 Frey, Katrin: Die Keramik und die Kleinfunde des Pennigsberg. In: Biermann, Felix (Hrsg.): Pennigsberg – Untersuchungen zu der slawischen Burg bei Mittenwalde und zum Siedlungswesen des 7. 8. Bis 12. Jahrhunderts am Teltow und im Berliner Raum. Weissbach, 2001. 113–227.
- GARAM 1987 Garam, Éva: Pferdgräber der awarenzeitlichen Gäber in Tiszafüred. Angaben der spä awarenzeitlichen Pferdbestattungen. Alba Regia 23 (1987) 65–125.
- GRINČENKO 1950 Гринченко В. А.: Пам’ятка VIII ст. коло с. Вознесенка на Запоріжжі Arh 3 (1950) 37–63.
- HAMPEL 1900 Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei. In: A magyar honfoglalás kútfoi. Szerk.: Pauler Gyula–Szilágyi Sándor. Budapest, 1900. 507–826.
- HAMPEL 1902 Hampel József: A Nemzeti Múzeum régiségtárának gyarapodása. (Acquisitions de la section arch. du musée nat. hongrois.) ArchÉrt 22 (1902) 419–448.
- HAMPEL 1905 Hampel, József: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. I–III. Braunschweig, 1905.
- HAMPEL 1907 Hampel József: Újabb tanulmányok a honfoglalási kor emlékeiről. Budapest, 1907.
- HERPEI 1941 Herpei J: A csornai lelet X. századi érmei (Münzen des X. Jahrhunderts in Fund von Csorna). Közlemények az Erdélyi Múzeum Érem és Régiségtárából 1 (1941) 146–152.

- ISTVÁNOVITS 2003 Istvánovits Eszter: A Rétköz honfoglalás és Árpád-kori emlékanyaga. (Das landnahme- und arpadenzeitliche Nachlassmaterial des Rétköz.) Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2. Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei, 4. Nyíregyháza, 2003.
- JANAKIEVSKI 1980 Janakievski T.: Kale s Streževo–Bitolsk – „Kale” in the village Streževo in the vicinity of Bito. *Macedoniae Acta Archaeologica* 6 (1980) 97–110.
- JÓSA 1897 Jósa András: A mándoki honfoglaláskori leletről. *ArchÉrt* 17 (1897) 361–363.
- JÓSA 1914 Jósa András: Honfoglaláskori emlékek Szabolcsban. I. *ArchÉrt* 34 (1914) 169–184.
- KIRPIČNIKOV 1973 Кирпичников, А. Н.: Снаряжение всадника и верхового коня на Руси IX–XIII вв. (Harnachement du cavalier et de la monture en Russie aux IX–XIII siècles.) *ASSSR E* 1–36 (1973)
- KISS 1977 Kiss, Attila: *Avar Cemeteries in Country Baranya*. Akadémia, Budapest, 1977.
- KOVÁCS 1985 Kovács László: Honfoglalás kori sírok Nagytarcsán I: Temető utca 5. (Adatok a gombos nyakú kengyelek értékeléséhez) – Landnahmezeitliche Gräber in Nagytarcsa I: Temető-Gasse Nr. 5. (Beiträge zur Wertung der Steigbügel mit knopfförmigem Hals). *ComArchHung* 1985. 125–138.
- KOVÁCS 1986 Kovács, László: Über einige Steigbügeltypen der Landnahmezeit. *ActaArchHung* 38 (1986) 195–225
- KOVÁCS 1988 Kovács László: A magyar honfoglalás kori pénzleletek keltező értékéről (Über

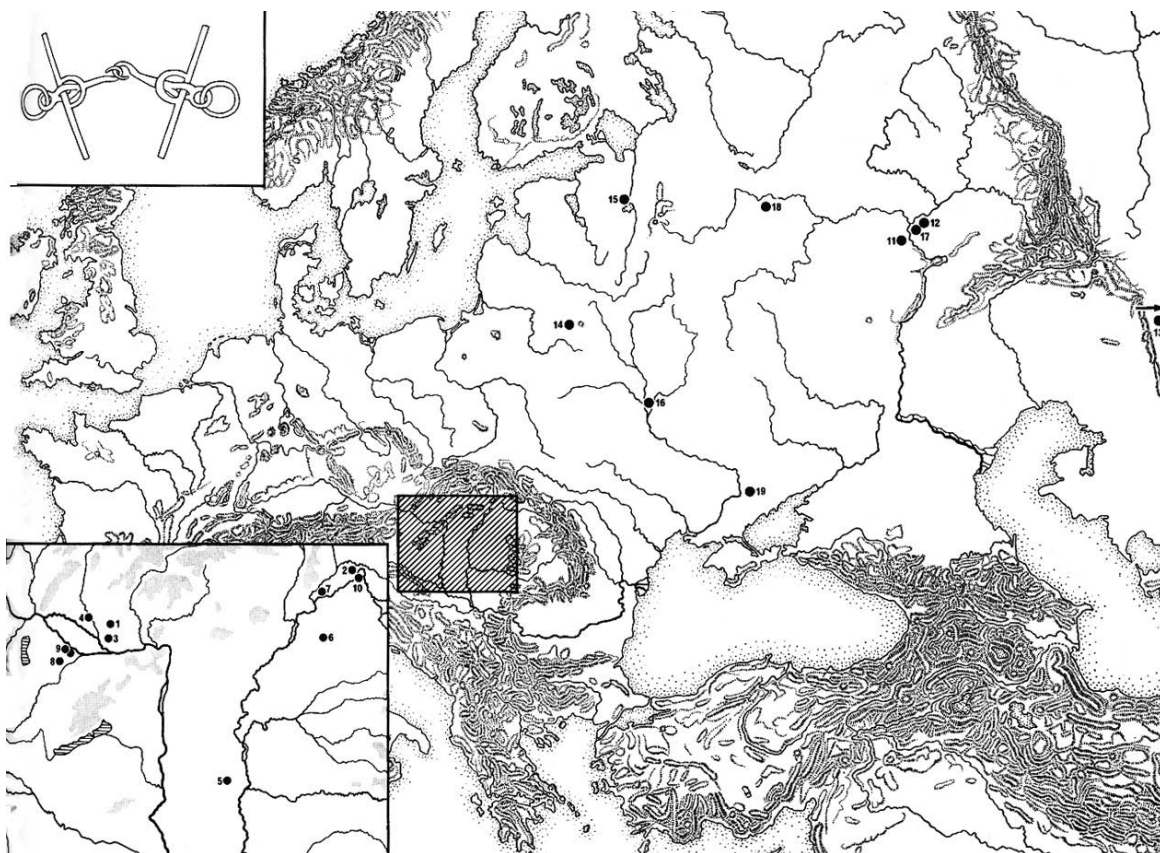
- den datierenden Wert der ungarischen landnahmezeitlichen Münzfunde). *HOMÉ* 25–26 (1988) 161–175.
- KOVÁCS 1989 Kovács, László: Münzen aus der ungarischen Landnahmezeit. Archäologische Untersuchung der arabischen, byzantinischen, westeuropäischen und römischen Münzen aus dem Karpatenbecken des 10. Jahrhunderts. FAH Budapest, 1989.
- KOVÁCS 1996 Kovács László: Ami a zsákmányból megmaradt. In: *Honfoglaló őseink. Szerk.: Veszprémy László, Zrínyi, Budapest, 1996. 109–127.*
- KOVÁCS 2000 Kovács László: A kalandozások hadművészete és zsákmányának régészeti emlékei (Die Kriegskunst der ungarischen Streifzüge und die archäologischen Denkmäler ihrer Beute). In: *Válaszúton pogányság – kereszténység keletnyugat. Konferencia a X–XI. század kérdéseiről. Szerk.: Kredics László Veszprém, 2000. 23–37.*
- KŐHEGYI 1980 Kőhegyi, Mihály: Das landnahmezeitliche Gräberfeld von Madaras. *ActaArchHung* 32 (1980) 205–239.
- KÜRTI 1996 Kürti Béla: A honfoglaló magyar női viselet. (Leletek és rekonstrukciók.) (Die Frauentracht der landnehmenden Ungarn. [Funde und Rekonstruktionen.]) In: *A magyar honfoglalás korának régészeti emlékei. Szerk.: Wolf Mária – Révész László Miskolc, 1996. 148–161.*
- LAKNER 1889 Lakner Ambró: A csornai sírletelekről. *ArchÉrt* 9 (1889) 263–267.
- LANGÓ 2005 Langó, Péter: Archaeological research on the conquering Hungarians: A review. In:

- Resarch on the prehistory of the Hungarians:
A review. Ed.: Mende Balázs Gusztáv. *Varia
Archaeologica Hungarica* 18 (2005) 175–340.
- LANGÓ 2007
Langó Péter: Amit elrejt a föld... A 10. szá-
zadi magyarság anyagi kultúrájának régészeti
kutatása a Kárpát-medencében. L'Harmattan,
Budapest, 2007.
- LANGÓ-TÜRK 2004
Langó Péter-Türk Attila: Honfoglalás kori
sírok Mindszent-Koszorús-dűlőn. (Adatok a
szíjbefűzős bizánci csatok és a Délkelet-eu-
rópai kapcsolatú egyszerű mellkeresztek ti-
pológiájához). (Landnahmezeitliche Gräber
in Mindszent-Koszorús-dűlő Angaben zur
Typologie der trapezförmigen byzantinischen
Schnallen und einfachen Kreuzanhänger mit
Südosteuropäischen Beziehungen). *MFME-
StudArch* 10 (2004) 365–457.
- LÁSZLÓ 1944
László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete.
Püski, Budapest, 1944.
- MĚŘÍNSKÝ 1986
Měřínský, Zdeněk.: Morava v 10. století ve
světle archeologických nálezů. (Mähren im
10. Jahrhundert im Lichte der archäologischen
Funde.) *PamArch* 77 (1986) 18–80.
- MESTERHÁZY 1995
Mesterházy Károly: A magyar fejedelem és kí-
séréte a 10. században. (The reigning princess
of Hungary and their retinue in the 10th
century.) *Sz* 129 (1995) 1033–1052.
- MESTERHÁZY 1997
Mesterházy Károly: A honfoglaló magyarok
tárgyi emlékei. *Életünk* 1997. 30–67.
- MOCJA 2000
Mocja O.: Le rôle des élites guerrières dans
la formation des centres urbains de la Rus'
kiévienne, d'après la fouille des tombes.

- In: Les centres proto-urbains russes entre Scandinavia Byzance et Orient. Ed.: Kazanski, M.–Nercessian, A.–Zuckerman, C. Paris 2000. 267–282.
- NEPPER 2002 M. Nepper Ibolya: Hajdú-Bihar megye 10–11. századi sírleletei. I–II. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei, 3. Budapest-Debrecen, 2002.
- NEVIZÁNSZKY 1979 Nevizánsky, Gábor: Pohrebisko z konca 9. a z 10. storočia v Bešeňove – Gräberfeld vom Ende des 9. und aus dem 10. Jh. in Bešeňov. SlovArch 27 (1979) 375–404.; 388.
- NEVIZÁNSZKY 1999 Nevizánszky Gábor: Magyar jellegű régészeti leletek Cseh- és Morvaországban. In: Magyarország térben és időben. Tudományos Füzetek, 11. Szerk.: Fülöp Éva–Kissné Cseh Julianna, Tata, 1999. 125–139.
- PLETERSKI 1987 Pleterski, Andrej: Sebenjski zaklad – Der hortfund von Sebenje. AV 38 (1987) 237–330.
- PLETNĚVA 1981 Плетнёва Светлана Александровна: Степи Евразии в эпоху средневековья. Археология СССР Москва, 1981.
- PLETNĚVA 1989 Плетнёва Светлана Александровна: На славяно-хазарском пограничье. Дмитриевский археологический комплекс. Москва, 1989.
- REJHOLCOVÁ 1976 Rejholcová Maria: Pohrebisko z 10. a 11. storočia v Hurbanove-Bohatej (Gräberfeld aus dem 10. und 11. Jh. in Hurbanovo-Bohatá). SlovArch 24 (1976) 191–234.
- RÉVÉSZ 1996 Révész László: A karosi honfoglalás kori temetők. Adatok a Felső-Tisza-vidék X. századi tör-

- ténetéhez. (Die Gräberfelder von Karos aus der Landnahmezeit. Archäologische Angaben zur Geschichte des Oberen Theißgebietes im 10. Jahrhundert.) Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei, 1. Miskolc, 1996.
- RÉVÉSZ 1998
 Révész László: Szempontok a honfoglalás kori leletanyag időrendjének meghatározásához a keleti párhuzamok alapján. (Geschitspunkte zur Bestimmung der Chronologie der landnahmezeitlichen Funde Aufgrund der östlichen Analogien.) MFMÉ–StudArch 4 (1998) 523–532.
- RÉVÉSZ 1999
 Révész László: Honfoglalás kori temető Tengőd-Hékútpusztán. (Friedhof aus der Zeit der Landnahme in Tengőd-Hékútpuszta.) HOMÉ 37 (1999) 267–299.
- RÉVÉSZ 2001-2002
 Révész László: Honfoglalás kori temető Tiszanána-Cseh tanyán. (Landnahmezeitliches Gäberfeld im Tiszanána-Cseh-Gehöft.) FoliaArch 49–50 (2001–2002) 263–303.
- RÉVÉSZ 2008
 Révész László: Heves megye 10–11. századi temetői – Die Gräberfelder des Komitates Heves im 10.–11. Jahrhundert. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 5. Budapest, 2008.
- RUTTKAY 1975
 Ruttkay, Alexander: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei I. SlovArch 23 (1975) 119–216.
- RUTTKAY 1982
 Ruttkay, Alexander: The organization of troops, warfare and arms in the period of the Great Moravian state. SlovArch 30 (1982) 165–198

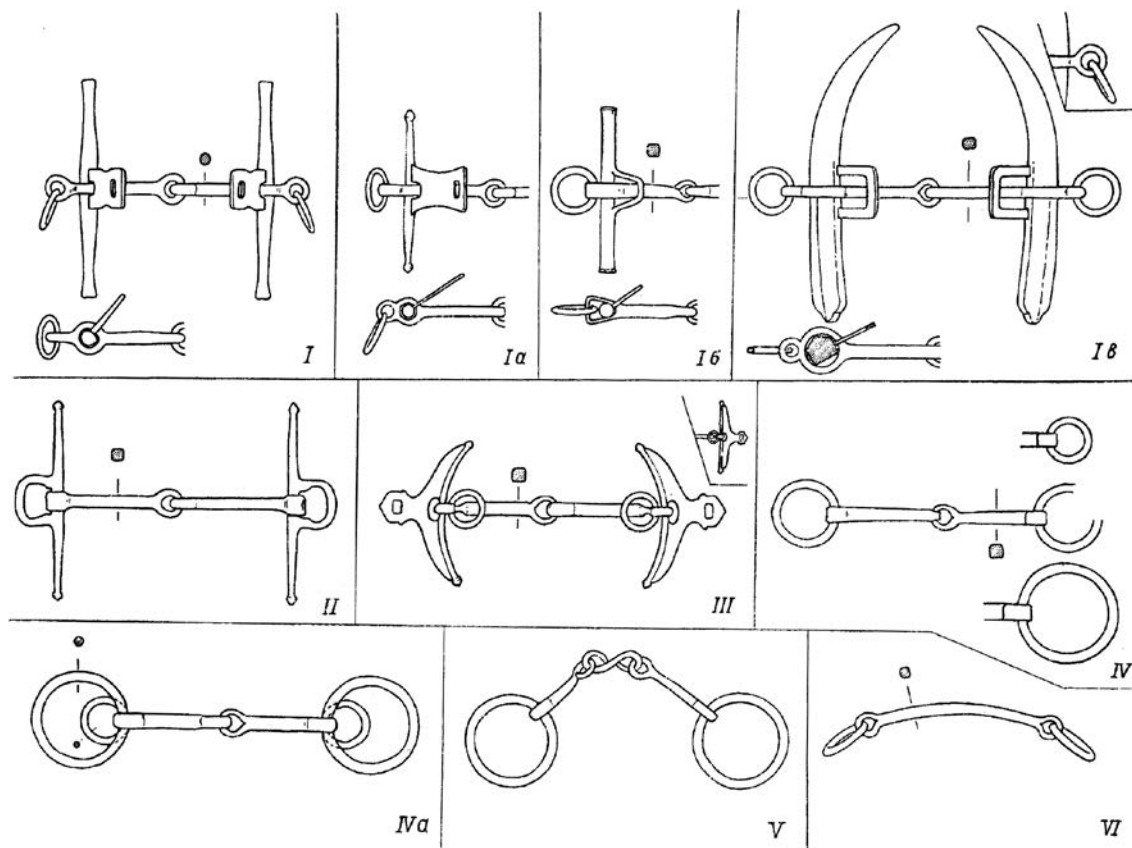
- H. TÓTH 1976 H. Tóth, Elvira: The Equestrian Grave of Izsák-Balázspuszta from the Period of the magyar Conquest. (Az Izsák-balázspusztai honfoglalás kori lovas sír). *Cumania* 4 (1976) 141–184.
- TÜRK 2010 Türk Attila Antal: A szaltovói kultúrkör és a magyar őstörténet régészeti kutatása. In: *Középkortörténeti tanulmányok* 6. Szerk.: G. Tóth Péter–Szabó Pál. 2010. 261–306.
- UZSOKI 1962 Uzsoki András: Honfoglaláskori magyar lovassír Öttevényben (Ein landnahmezeitliches ungarisches Reitergrab von Öttevény). *Arrabona* 4 (1962) 9–26.
- VAVRUŠ 2002 Vavruš, Jan: Zur Frage der absoluten Datierung der ältesten ungarischen Funde. *AR* 54 (2002) 891–900.
- WINKLER 1912 Winkler Pál: Keczei sírleletek. *ArchÉrt* 32 (1912) 322–323.
- WOLFRAM 2001 Wolfram Herwig: A magyarok és a frank-bajor Ostmark. (The Hungarians and the FrankishBavarian Ostmark.) *TSz* 42 (2001) 123–132.
- ZAKHROV–ARENDT 1935 Zakharov, A.–Arendt, V.: *Studia Levedica*. *ArchHung* 16 (1935)



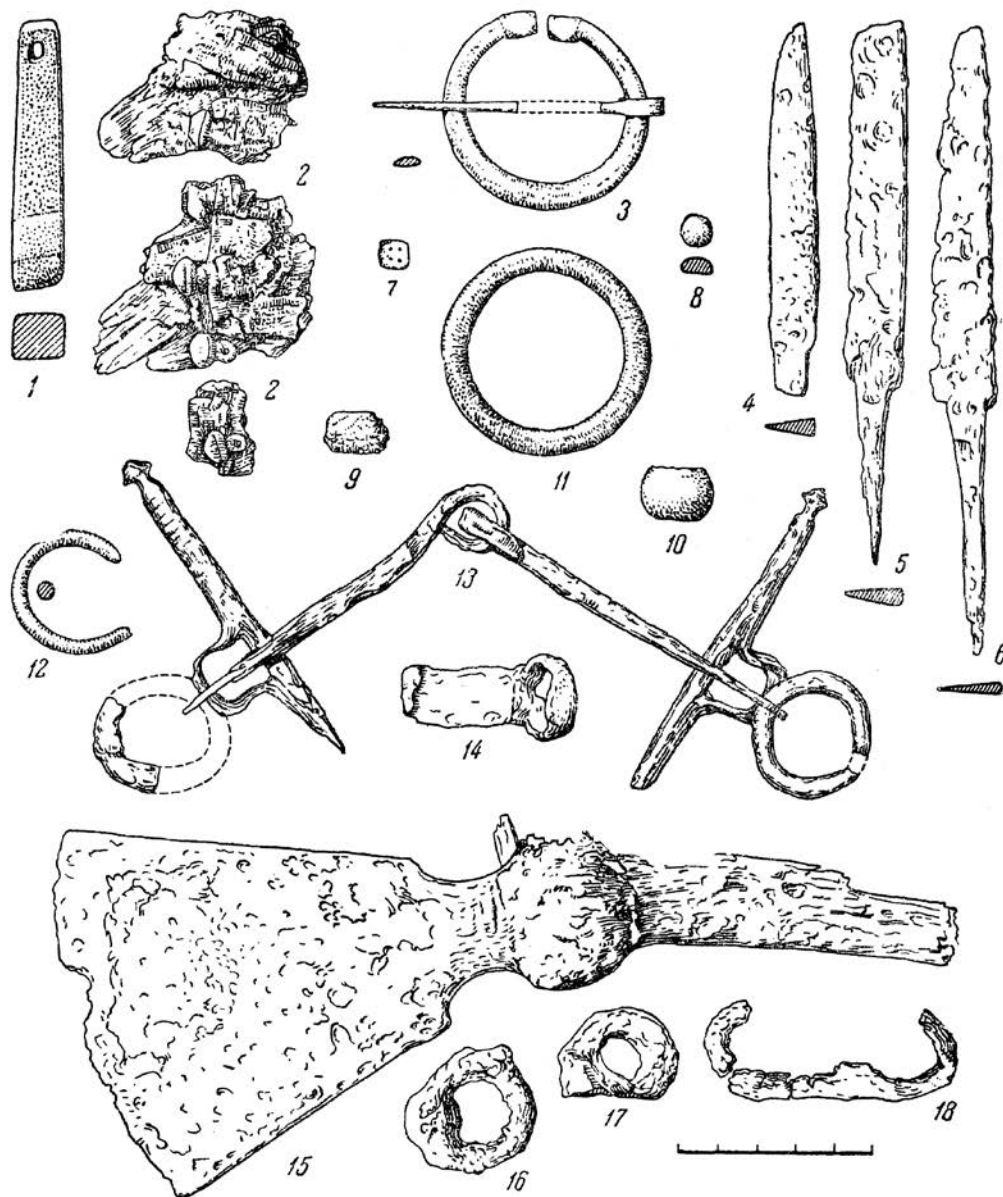
1. kép

A šestovici típusú D-füllel ellátott, oldalpálcás zablák elterjedése
Mechthild Schulze-Dörrlamm kutatásai alapján

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Zsitvabesenyő 83. sír (Bešenov); 2. Kisdobra-Ligahomok 1. sír (Dobrá); 3. Naszvad (Nesvady); 4. Szered I. temető15/53. sír (Sered); 5. Bordány; 6. Hajdúböszörmény; 7. Kenézlő I. temető 28. sír; 8. Mosonszentmiklós; 9. Öttevény; 10. Tiszabездéd 9. sír; 11. Bolšie Tarhani; 12. Bolšie Tígani; 13. Bij-Chem; 14. Černevičy 2. kurgán; 15. Novgorod; 16. Šestovici; 17. Tankajevka; 18. Veskovo; 19. Voznesenki (Schulze-Dörrlamm 1988 alapján)

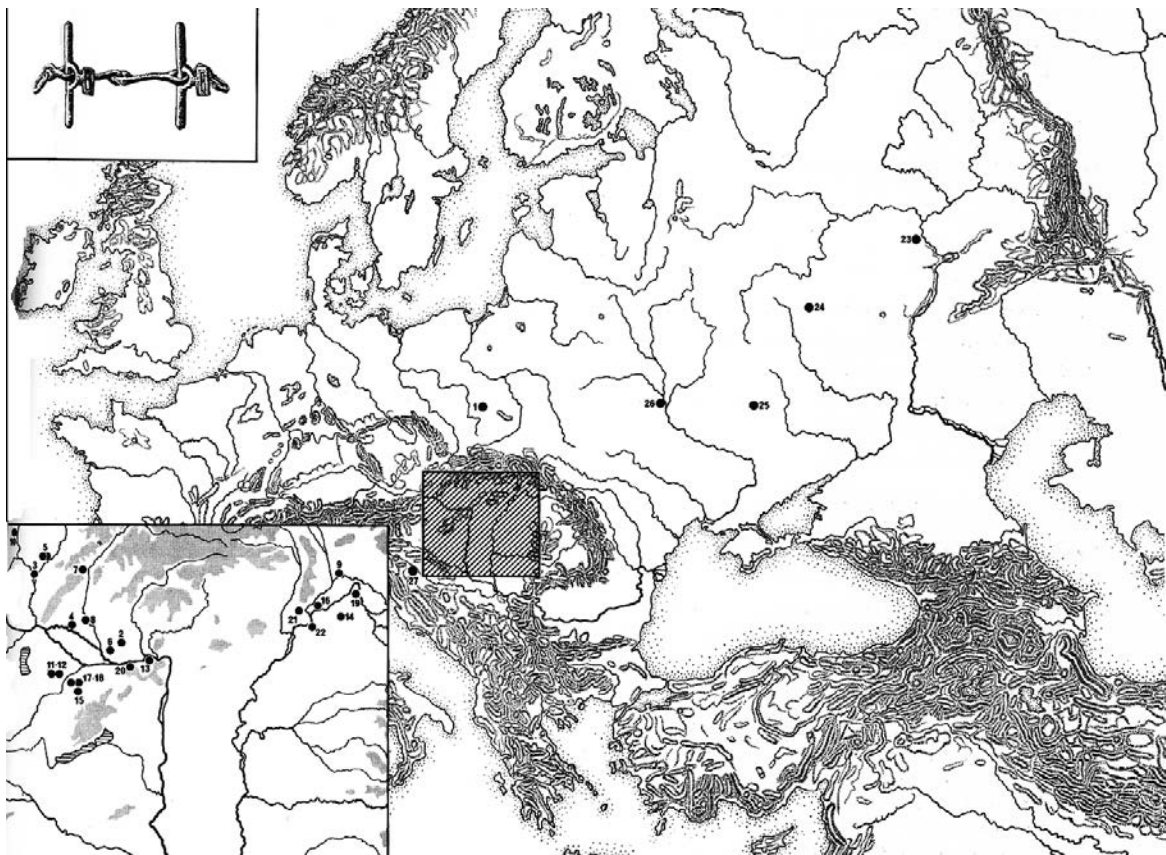


2. kép
 A. N. Kirpičnikov zable klasszifikációja (A. N. Kirpičnikov 1973 alapján)



3. kép

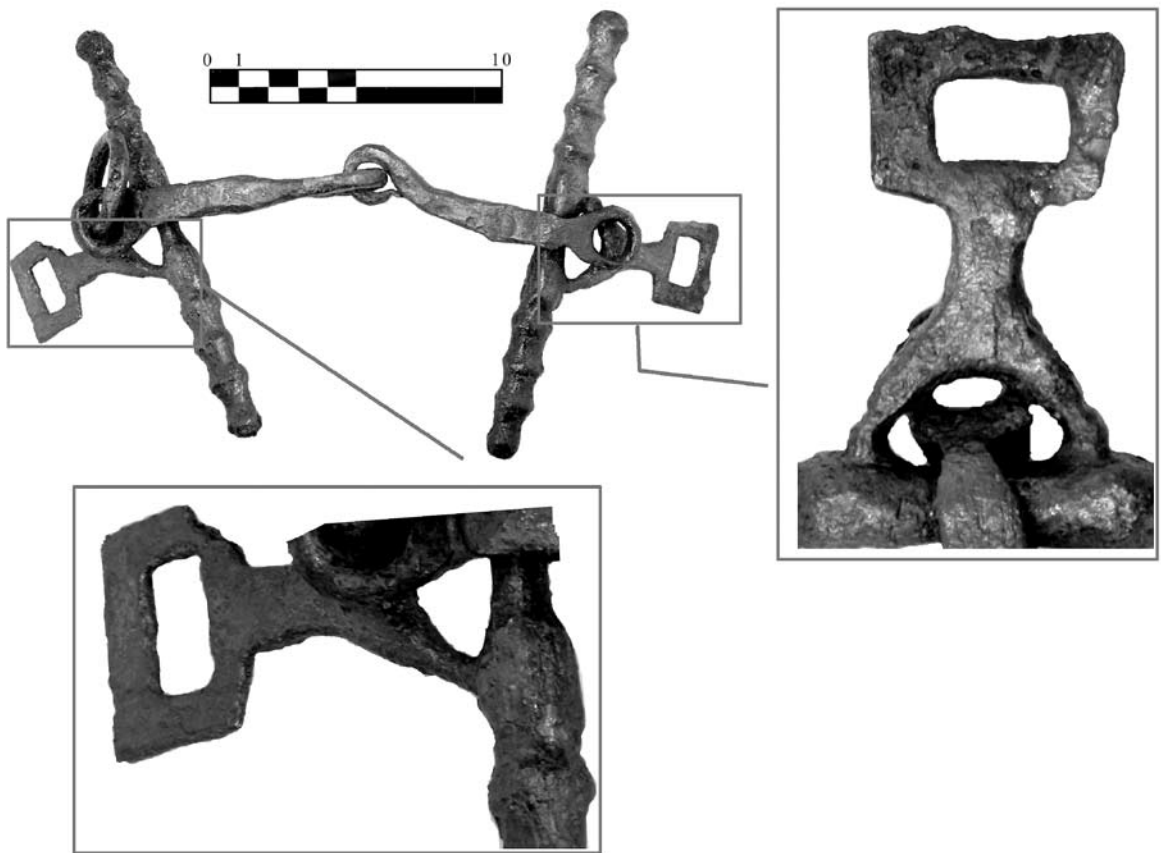
A Šestovici 6. kurgánjának leletei a névadó zablával (Stankevič 1962 alapján)



4. kép

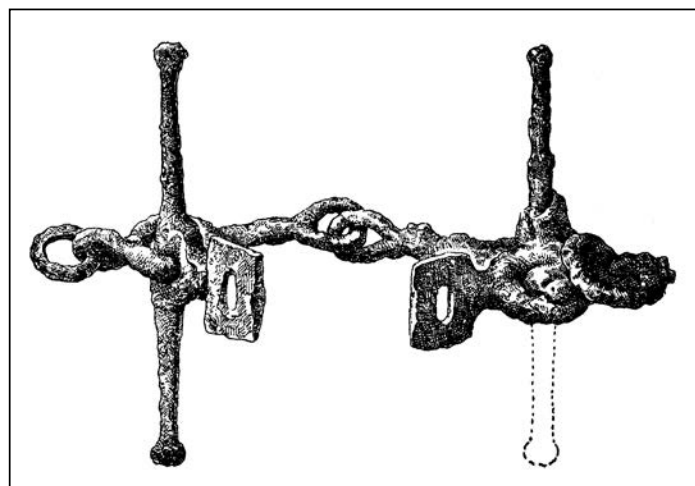
A csornai típusú oldalpálcás zablák elterjedése Mechthild Schulze-Dörrlamm kutatásai alapján

A térképen jelölt lelőhelyek: 1. Czerchowa; 2. Zsitvabesenyő 83. sír (Bešenov); 3. Břeclav–Prohansko; 4. Nemeskosút (Košuty); 5. Mikulčice; 6. Naszvad 2. sír (Nesvady); 7. Pobedim; 8. Szered I. temető 3/52. sír (Sered); 9. Szinyér (Svinice); 10. Troubsko; 11–12. Csorna–Sülyhegy; 13. Esztergom; 14. Gégény; 15. Gyömöre; 16. Kenézlő II. temető 49. sír; 17. Koroncó–Rácdomb; 18. Koroncó–Újtelep; 19. Mándok; 20. Neszmély; 21. Szerencs; 22. Tiszaeszlár–Bashalom d. sír; 23. Bolšie Tarhani; 24. Liada; 25. Verhnyij Szaltiv; 26. Vižgorod; 27. Sebenje (Schulze-Dörrlamm 1988 alapján)



5. kép

Az almásneszmélyi zabla és a klasszifikáció során figyelembe vett sajátosságok (Fotó: Bíró Ádám)



6. kép

A Csorna-Sülyhegy lelőhelyen előkerült zabla (Hampel 1900 alapján)



7. kép

A Sebenje lelőhelyen talált kincslelet (Bitenec-Knific 2001 nyomán)